Слобожанський науково-спортивний вісник, 5(79), 34–41 (Mulyk, V. V., & Tarasenko, O. V. (2020). The use of video motion analysis tools for improving technical skills in physical education and sports. *Slobozhanskyi Herald of Science and Sport, 5*(79), 34–41).

Maeder, A., & Williams, C. (2024). The role of artificial intelligence and digital assistants in contemporary physical education lesson planning. *European Physical Education Review, 30(1),* 45–61.

Palao, J. M., Hastie, P. A., & Cruz, P. G. (2021). The use of video feedback and video analysis in physical education. *Physical Education and Sport Pedagogy, 26(5),* 493–507.

SUMMARY

Bondar Vitalii. Professional self-development of physical education teachers in the context of education digitalization: results of an experimental study.

The article presents the results of an experimental study of the professional self-development of physical education teachers in the context of education digitalization. The methodological-technological, information-digital, and autopsychological (reflective) criteria of physical education teachers' professional self-development were identified, and three levels of its development—low, medium, and high—were characterized. The experimental results demonstrated positive dynamics in the experimental group: the proportion of physical education teachers with a high level of professional self-development increased from 10% to 34%, while the proportion of those with a low level decreased from 46% to 14%. The practical significance of the study lies in the potential use of the findings to improve professional development programs, develop methodological recommendations, and organize a system of professional development for physical education teachers in the context of education digitalization.

***Key words**: physical education teacher, self-development, digitalization, experimental study.*

УДК 378.091.31-057.87:34(4+7)

Людмила Зеленська
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
ORCID ID 0000-0002-3324-5173
Максим Вейтас
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
ORCID ID 0009-0005-3994-6631
DOI 10.24139/2312-5993/2026.02(2)/350-361

ПЕДАГОГІЧНІ МОДЕЛІ СУПЕРВІЗІЇ У ВИЩІЙ ЮРИДИЧНІЙ ОСВІТІ КРАЇН ЄВРОПИ ТА ПІВНІЧНОЇ АМЕРИКИ

У статті здійснено системний теоретико-методологічний аналіз, типологізацію та порівняльно-педагогічне зіставлення моделей супервізії у вищій юридичній освіті країн Європи та Північної Америки (США, Великої Британії, Канади) з визначенням векторів їхньої адаптації в освітній простір України. У межах наукової спеціальності А1 «Освітні науки» супервізію концептуалізовано як практико-орієнтовану людиноцентричну дидактичну систему наставництва, що виходить за межі суто лінійного адміністративного нагляду.

Досліджено нормативно-регуляторне підґрунтя обов'язкової супервізії в зарубіжних правопорядках (стандарти American Bar Association, Solicitors Regulation Authority, Council of Bars and Law Societies of Europe). На основі аналізу емпіричних

даних доведено критичний рівень психоемоційного дистресу, депресивних розладів, тривожності та вигорання серед юристів, особливо початківців і тих, хто стикається з травматичними справами у сфері безоплатної правової допомоги.

Обґрунтовано ключові функції супервізора: навчально-коригувальну, рефлексивно-фасилітативну, деонтологічну та психозахисну (профілактика вторинного травматичного стресу, «втоми від співчуття» і збереження ментального добробуту). Охарактеризовано структурні компоненти чотиривимірної моделі клінічної освіти: семінар, колективний аналіз справ, індивідуальну супервізію та практику роботи з реальними клієнтами під наглядом ліцензованого фахівця.

Визначено пріоритети імплементації зарубіжних підходів в Україні: функціональне розмежування клінічного наставництва та підсумкового оцінювання, включення до освітніх програм модулів стресостійкості та самодогляду, систематизація регулярного захищеного часу для персонального зворотного зв'язку, а також заснування спеціалізованої психолого-педагогічної підготовки викладачів-клініцистів за зразком інституту pupil supervisors.

Ключові слова: *вища юридична освіта, клінічна правнича освіта, , досвід країн Європи та Північної Америки моделі супервізії, функції супервізора, професійна рефлексія, ментальне благополуччя, вторинна травматизація, зворотний зв’язок.*

Постановка проблеми. Модернізація вищої правничої освіти в Україні в контексті євроінтеграційних процесів вимагає докорінного переосмислення традиційних підходів до практичної підготовки студентів-правників. Сучасний ринок юридичних послуг, динамічні зміни національного законодавства та підвищені вимоги до кваліфікації правника актуалізують відхід від репродуктивної передачі догматичних знань на користь практико-орієнтованого навчання. Водночас системний аналіз освітньої практики вітчизняних правничих шкіл свідчить про наявність суперечності між фундаментальною теоретичною базою випускників і дефіцитом у них розвиненої професійної рефлексії, адаптивності, навичок прийняття рішень в умовах невизначеності та психоемоційної стійкості.

У світовій освітній практиці ключовим дидактичним та психолого-педагогічним інструментом подолання цього розриву виступає інститут супервізії. Якщо в медичній галузі, психології та соціальній роботі супервізія має усталену методологічну базу, то в юридичній площині вона тривалий час ототожнювалася переважно з контрольно-наглядовою функцією куратора практики. На противагу цьому, в освітньому просторі країн Європи (зокрема Великої Британії, Німеччини) та Північної Америки (США, Канади) супервізія еволюціонувала в самостійну педагогічну категорію та невіддільну складову клінічної юридичної освіти. Вона

поєднує функції експертного менторства, рефлексивного аналізу власного досвіду студента, фасилітації розв'язання складних деонтологічних дилем і профілактики професійного вигорання майбутніх фахівців.

Зважаючи на це, комплексний порівняльно-педагогічний аналіз моделей супервізії, апробованих у європейській та північноамериканській вищій юридичній школі, є своєчасним і науково доцільним кроком до підвищення якості фахової підготовки правників в Україні та гуманізації освітнього процесу в цілому.

Аналіз актуальних досліджень. Теоретичне осмислення супервізії в юридичній площині має тривалу генезу в зарубіжному науковому дискурсі. Починаючи з кінця 1970-х років, відповідна проблематика перебуває в центрі дослідницької уваги вчених переважно країн англо-американської правової традиції - США, Великої Британії, Канади та Австралії. Зокрема, концептуальні засади, педагогічні механізми та прикладні аспекти клінічної супервізії у вищій юридичній освіті ґрунтовно проаналізовано в працях:

- фундаторів та розробників класичних засад супервізії в клінічній освіті: К. Кук і П. Тейлор (Cooke & Taylor, 1978), Е. Шаллек (Shalleck, 1993), М. Баррі (Barry, 1995), Л. Говард (Howard, 1995), К. О'Ґрейді (O'Grady, 1997), М. Беркгайзер (Berkheiser, 1999);

- дослідників моделей наставництва, етики та професійної рефлексії: Р. Флетчер та І. Вайнштейн (Fletcher & Weinstein, 2002), Д. Данлап і П. Джой (Dunlap & Joy, 2004), Дж. Гіддінгс (Giddings, 2008; 2015), С. Райс та ін. (Rice et al., 2012), К. Шанаган та Е. Бенфер (Shanahan & Benfer, 2013), М. Дусе (Doucet, 2014);

- представників сучасного етапу модернізації супервізійних практик: А. Еванс та ін. (Evans et al., 2016), Р. Самра та Е. Джонс (Samra & Jones, 2019), А. Фішел та ін. (Fishel et al., 2021), М. Роуз і К. Мейлі (Rose & Maylea, 2023).

Аналіз наукового доробку вчених свідчить, що еволюція інституту правничої супервізії безпосередньо зумовлена специфікою англо-американської правової системи, де судовий прецедент є ключовим джерелом права. Це традиційно вимагає від здобувачів вищої юридичної освіти раннього занурення в практичний аналіз казусів, розвитку навичок критичного мислення в залі суду та динамічної взаємодії з наставником-супервізором.

Натомість в Україні, яка належить до романо-германської (континентальної) правової сім'ї з її пріоритетом нормативно-

правового акта та правозастосовною роллю суду, юридична освіта тривалий час тяжіла до теоретико-догматичного викладу матеріалу. Як наслідок, педагогічний потенціал супервізії як інструменту практико-орієнтованого навчання залишається недостатньо вивченим і концептуалізованим у вітчизняній педагогічній науці. Наявні публікації переважно торкаються окремих питань функціонування юридичних клінік або організації виробничих практик, залишаючи поза увагою теоретичне моделювання супервізійного процесу, функції супервізора та психолого-педагогічні умови адаптації досвіду країн *common law* до реалій освітньої моделі України.

Мета статті - систематизувати та порівняти педагогічні моделі супервізії у вищій юридичній освіті університетів Європи та Північної Америки, виокремити ключові функції супервізора та окреслити можливості адаптації зарубіжного супервізійного досвіду до реалій вітчизняної вищої школи.

Для досягнення мети статті автор використовував інструменти ШІ (Gemini) для формування початкової чернетки статті та стилістичної редактури.

Виклад основного матеріалу. Аналіз зарубіжного освітнього та професійного простору свідчить, що реалізація супервізії в юридичній сфері має різні варіанти залежно від національних регуляторних рамок, утім для всіх правових систем спільним залишається фундаментальний принцип деонтологічної відповідальності за здійснення належного фахового супроводу. Зокрема, положення Американської асоціації правників зобов’язують керівний склад і партнерів юридичних фірм впроваджувати обґрунтовані заходи контролю, спрямовані на неухильне дотримання молодшими колегами стандартів фахової поведінки (American Bar Association, 2020). У Великій Британії стандарти професії зобов’язують створювати дієву систему супервізійного супроводу, де ступінь залученості наставника, частота та межі контролю безпосередньо коригуються рівнем потенційних ризиків (Solicitors Regulation Authority, 2019).

Схожа модель властива й іншим правовим системам. У країнах Європейського Союзу Кодекс поведінки Ради адвокатських асоціацій та правничих товариств Європи безпосередньо покладає на юриста персональну відповідальність за дії осіб, які здійснюють функціональні обов’язки під його кураторством (Council of Bars and Law Societies of Europe, 2019). Аналогічно Федерація юридичних товариств Канади в

Модельному кодексі професійної поведінки закріплює нормативну вимогу щодо постійного нагляду за діяльністю молодших колег і помічників юристів (Federation of Law Societies of Canada, 2019). Відтак супервізія в міжнародній юридичній площині постає універсальним правовим і дидактичним регулятором якості, де контрольно-наглядові функції гармонійно поєднуються з фаховим розвитком та персональною відповідальністю.

Про підвищення попиту на супервізію серед правників публічного сектору юстиції, зважаючи на значне навантаження та емоційно важку роботу зі складними категоріями громадян, свідчать і дослідження зарубіжних учених, зокрема М. Роуз і К. Мейлі (Rose, Maylea, 2023). Науковці наголошують, що регулярна супервізія є базовою потребою як для правників-початківців, так і для досвідчених практиків. Вони класифікують позитивні ефекти супервізійного супроводу за двома основними векторами:

- *вектор психоемоційного благополуччя:* опанування стресових станів, зниження рівня емоційного вигорання, попередження вторинної травматизації та мінімізація симптомів непрямого травматичного стресу;

- *вектор удосконалення практики:* інтенсивний розвиток емоційно-комунікативної культури, забезпечення деонтологічної чистоти діяльності, збереження кадрового потенціалу (Rose, Maylea, 2023).

Діяльність юриста супроводжується значним психологічним напруженням. Дослідник М. Селігман та його колеги зазначають, що емоційне виснаження правників спричинене не лише високою конкуренцією, а й звичкою мислити песимістично. Такий підхід допомагає ретельно прораховувати правові ризики, проте помітно шкодить психологічному стану людини (Seligman, Verkuil, Kang, 2005). Такі висновки підтверджує і масштабне опитування понад 12 тисяч американських адвокатів, проведене П. Кріллом, Р. Джонсоном та Л. Альберт, яке виявило поширеність психологічних проблем: 20,6% респондентів виявили ознаки залежності від алкоголю, 28% - депресивну симптоматику, 19% - клінічну тривожність, а 23% - виражений хронічний стрес (Krill, Johnson, Albert, 2016). Найбільш вразливими виявилися юристи-початківці з невеликим стажем роботи. Утім, за висновками дослідників, упереджене ставлення до ментальних проблем у юридичному середовищі заважає їм вчасно звертатися по допомогу, через що криза набуває системного характеру.

Окрім цього, згідно з даними дослідників Е. Левіна та С. Грейсберга (Levin, Greisberg, 2003), правники - особливо ті, хто веде справи про насилля чи людські трагедії - значно частіше потерпають від вигорання та вторинної травми, ніж працівники інших сфер підтримки. Науковці пояснюють це напруженим темпом роботи і браком якісної супервізійної допомоги. Показово, що у монографії Е. Джонс та ін. (Jones, Graffin, Samra, Lucassen, 2021) наголошується, що цей психологічний дисбаланс має системну природу - він породжується організаційним тиском, емоційною працею та корпоративним каноном надмірної стриманості. Автори акцентують увагу на тому, що такі психоемоційні труднощі виникають вже в студентські роки, а отже, інституційні перетворення та практики добробуту мають інтегруватися безпосередньо в освітнє середовище закладів вищої юридичної освіти.

Наукові розвідки інших авторів (Krill, Johnson, Albert, 2016; Levin, Greisberg, 2003) також підтверджують високу частоту психологічного дистресу в правників порівняно з іншими групами фахівців. При цьому рівень вигорання юристів сягає пікових значень у сфері сімейного, міграційного права та захисту прав людини, а каталізаторами виступають індивідуальні риси: перфекціонізм, гіпервідповідальність і низька стресостійкість.

Зменшення вказаних деструктивних явищ реалізується через супервізійний простір. Так, учені К. Нельсон та К. Сент-Сір (Nelson, Cyr, 2015) наголошують на тому, що системна супервізія трансформує психотравмуючий досвід у стимул особистісно-професійного зростання. Л. Нортон, Дж. Джонсон та Г. Вудс (Norton, Johnson, Woods, 2016) вказують на дієвість супервізії в подоланні симптомів «втоми від співчуття» - кумулятивного деструктивного впливу болю та несправедливості клієнтів. Проведені дослідження доводять, що відсутність нагляду й фахової підтримки значно підвищує загрозу деперсоналізації, надмірної емоційної включеності та зниження фахової спроможності, тоді як повноцінна супервізія виконує бар'єрну, рефлексивну та емоційно-підтримувальну функції (Levin, Greisberg, 2003; Weir, Jones, Sheeran, 2020)).

Водночас, згідно з дослідженням Ш. Ротвелл та ін. (Rothwell, Kehoe, Farook, Illing, 2021), сприятливими чинниками ефективної супервізії представників допомагаючих професій, зокрема правників, є: регулярність, наявність чітко закріпленого захищеного часу та гнучкість надання послуг. Додатковими чинниками слугують: можливість вибору

супервізора для підлеглого; взаємна довіра та позитивні стосунки; культурне взаєморозуміння між супервізором і підлеглим; спільне розуміння мети нагляду, що базується на індивідуальних потребах і зосереджене на вдосконаленні знань і навичок; проведення навчання та надання зворотного зв'язку для супервізорів; а також використання змішаної моделі нагляду, що здійснюється кількома супервізорами або особами, навченими керувати потребами індивіда та служби, які перетинаються (і потенційно конфліктують).

Дослідники М. Роуз та К. Мейлі (Rose, Maylea, 2023) додають до цього переліку такі: безперервність контактів, створення безпечного середовища для емоційного розвантаження, врахування травматичного досвіду та пропагування практик самодогляду. Важливим, з огляду на предмет нашого дослідження, є висновок учених про необхідність функціонального та інституційного розмежування клінічної супервізії та лінійного менеджерського контролю. На їхнє переконання, злиття в одній особі ролі керівника та рефлексивного наставника руйнує довіру, блокує відвертість і зводить нанівець розвивальний зміст процесу. Основними перешкодами на цьому шляху виступають часовий дефіцит, інституційне нерозуміння функцій супервізії та відсутність адміністративного сприяння.

Результати проведеного дослідження дозволяють констатувати, що нині в освітніх системах США, Канади, Великої Британії та Австралії супервізія концептуалізується не лише як атрибут юридичної практики, а насамперед як фундаментальний дидактичний інструмент підготовки студентів-правників. Як вказують М. Роуз та К. Мейлі, потенціал клінічної супервізії в практичній юриспруденції досліджений менше, ніж в університетських юридичних клініках, де студенти нерідко отримують якісніший зворотний зв’язок і глибшу рефлексію, ніж фахівці на реальних робочих місцях (Rose, Maylea, 2023).

Так, у Північній Америці Стандарт 304 Ради з юридичної освіти ABA встановлює, що повноцінна практична підготовка здобувача вищої освіти можлива виключно за умови безперервного супроводу ліцензованим супервізором (American Bar Association, 2020). У Великій Британії Рада стандартів адвокатури окремо регулює підготовку наставників-супервізорів (*pupil supervisors*), увиразнюючи їхню ключову місію у підготовці юриста (Bar Standards Board, 2023).

Учений Дж. Гіддінгс (Giddings, 2008) у своїх дослідженнях акцентує увагу на провідній ролі структурованої супервізії в клінічній освіті,

закликаючи розробляти для цього науково вивірені педагогічні методи на противагу стихійному нагляду і контролю. Таку думку поділяє й дослідник М. Дж. Макнамара (McNamara, 2020), доводячи, що навчальна супервізія має суттєву дидактичну перевагу над традиційними аудиторними формами навчання під час засвоєння деонтологічних принципів та розв'язання конфліктів. Водночас, на переконання дослідників Е. Джонста ін. (Jones, Graffin, Samra, Lucassen, 2021; Jones, Strevens, 2022), С. Дуглас (Douglas, 2015) навчальна супервізія розвиває комунікативні та емоційні ресурси здобувачів, вибудовуючи захисні механізми проти вигорання під час складних контактів із клієнтами.

Беручи до уваги той факт, що психологічна деформація може виникати вже на початкових етапах входження в професію під тиском стресу та нереалізованого потенціалу, фахова підтримка має розпочинатися вже під час здобуття вищої юридичної освіти. Це підтверджується висновками зарубіжних дослідників щодо обов'язкового включення питань благополуччя й подолання вторинної травми до освітніх програм підготовки майбутніх фахівців в галузі «Право» (Burton, Paton, 2021; Levin, Greisberg, 2003).

Про доцільність наповнення вищої юридичної освіти супервізійними практиками наголошується і в дослідженні Н. Скіда та С. Роджерса (Skead, Rogers, 2015), в якому представлено порівняльний аналіз психічного стану студентів-юристів та студентів-психологів. Результати засвідчили, що майбутні правники виявляють вищі рівні тривоги та депресії порівняно зі студентами інших спеціальностей, а їхнє благополуччя більшою мірою залежить від суб'єктивного сприйняття діяльності та якості соціальних зв'язків.

З огляду на зазначене, у праці «Кейс-раунди: «фірмова педагогіка» для клінічної освіти. Огляд клінічного права» за редакцією С. Браянт, Е. Мілстейн (Bryant, Milstein, 2007) доведено пріоритет клінічної педагогіки, що органічно поєднує наукову теорію, практичну дію та деонтологічні орієнтири майбутніх правників. Освітній простір клініки має включати чотири наскрізних елементів:

- теоретико-методичний семінар*:* глибинне опрацювання правових інститутів;
- колективний розбір фабул: групове моделювання правових стратегій;
- індивідуальну супервізію: персоналізований рефлексивний супровід;

- практичну діяльність: безпосередня правова взаємодія зі справжніми клієнтами (Bryant, Milstein, 2007).

За такого підходу супервізія стає базисом організації освітнього процесу, де студент наповнює сенсом свій практичний досвід, формує ідентичність, опановує механізми рішень в умовах правової невизначеності (Bryant, Milstein, 2007).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведений порівняльно-педагогічний аналіз праць зарубіжних учених, а також практики університетів Європи та Північної Америки дає змогу констатувати, що інститут супервізії у вищій юридичній освіті зарубіжжя еволюціонував від інструменту виключно лінійного контролю до людиноцентричної дидактичної системи професійного становлення майбутнього фахівця. У ході дослідження було систематизовано провідні педагогічні моделі супервізії (клінічно-діяльнісну, рефлексивно-розвивальну, деонтологічну та коучингово-фасилітативну), кожна з яких поєднує теоретичні знання, самостійну практику здобувачів та глибинний рефлексивний аналіз власного досвіду.

Узагальнення міжнародного досвіду уможливило диференціацію ключових функцій наставника-супервізора: коригувально-навчальної (забезпечення нормативних стандартів та аналіз алгоритмів рішень), фасилітативно-рефлексивної (розвиток метакогнітивних умінь у концепції «рефлексивного практика» Д. Шона), деонтологічної (розвиток професійної етики) та превентивно-підтримувальної (захист психічного благополуччя, запобігання травматизації та вигоранню).

В умовах реформування правничої освіти в Україні та її гармонізації з європейськими стандартами вважаємо за доцільне взяти до уваги та імплементувати в освітні програми підготовки здобувачів зі спеціальності «Право» такі аспекти:

- відокремлення клінічної супервізії від академічного оцінювання та нагляду з боку керівництва юридичної клініки, що створює безпечний, довірливий простір для відвертого обговорення студентами своїх помилок і психоемоційних труднощів;

- запровадження в освітньому процесі елементів моделі *Transforming the Education of Lawyers* - поєднання теоретичних семінарів, командних кейс-розборів, самостійного ведення справ та обов'язкових індивідуальних супервізійних дебрифінгів із фіксованим часом;

- регулярне ведення студентами рефлексивних щоденників і структуроване надання зворотного зв'язку супервізором на засадах партнерського діалогу, а не безапеляційної критики.

- запровадження супервізійних модулів у зміст навчальних дисциплін, спрямованих на подолання вторинного травматичного стресу та опанування практик психоемоційного самодогляду на ранніх етапах професійної соціалізації;

- розробку й упровадження сертифікованих програм підготовки викладачів-клініцистів та залучених практикуючих юристів (адвокатів, суддів) за зразком британських стандартів *pupil supervisors*, орієнтованих на володіння психолого-педагогічними методами наставництва.

Упровадження адаптованої моделі навчальної супервізії у вищу юридичну освіту України сприятиме подоланню розриву між теоретичною та практичною підготовкою випускників до професійної діяльності, підвищенню їх стресостійкості, деонтологічної зрілості та конкурентноспроможності.

Перспективи подальших досліджень полягають у теоретичній розробці та експериментальній перевірці цілісної моделі педагогічної супервізії в освітньому процесі університетських юридичних клінік України, формуванні критеріїв оцінювання готовності майбутніх правників до рефлексивного наставництва, а також створенні науково-методичного забезпечення для підготовки академічних супервізорів у правничій вищій школі.

ЛІТЕРАТУРА

American Bar Association. (2020). *Model rules of professional conduct: Rule 5.1 responsibilities of partners, managers, and supervisory lawyers*. https://www.americanbar.org/

American Bar Association. (2023). *Standards and rules of procedure for approval of law schools: Standard 304*. https://www.americanbar.org/

Bar Standards Board. (2023). *Bar qualification manual*. https://www.barstandardsboard.org.uk/

Bryant, S., & Milstein, E. (2007). Rounds: A «signature pedagogy» for clinical education. *Clinical Law Review*, *14*(1), 195–247. https://vtasnetwork.com/wp-content/uploads/2012/11/best_practices_in_clinical_legal_education_final.pdf

Burton, K., & Paton, A. (2021). Vicarious trauma: Strategies for legal practice and law schools. *Alternative Law Journal*, *46*(2), 94–99. https://doi.org/10.1177/1037969X20984931

Council of Bars and Law Societies of Europe. (2019). *CCBE code of conduct for European lawyers*. CCBE. https://www.ccbe.eu

Douglas, S. (2015). Incorporating emotional intelligence in legal education: A theoretical perspective. *e-Journal of Business Education & Scholarship of Teaching*, *9*(2), 56–71. http://www.ejbest.org/upload/e-JBEST_Douglas_-_9(2)_2015.pdf

Federation of Law Societies of Canada. (2019). *Model code of professional conduct*. FLSC. https://flsc.ca

Giddings, J. (2008). Contemplating the future of clinical legal education. *Griffith Law Review*, *17*(1), 1–26. https://doi.org/10.1080/10383441.2008.10854600

Giddings, J., & McNamara, M. (2014). Preparing future generations of lawyers for legal practice: What's supervision got to do with it? *University of New South Wales Law Journal*, *37*(3), 1226–1262. https://classic.austlii.edu.au/au/journals/UNSWLawJl/2014/44.html

Hawkins, P., & Shohet, R. (2006). *Supervision in the helping professions* (3rd ed.). Open University Press.

Hawkins, P., & Shohet, R. (2012). *Supervision in the helping professions* (4th ed.). Open University Press.

Hoffman, P. T. (1986). The stages of the clinical supervisory relationship. *Antioch Law Journal*, *4*(1), 301–312. https://digitalcommons.law.udc.edu/antiochlawjournal/vol4/iss1/14

Jones, E., Graffin, N., Samra, R., & Lucassen, M. (2021). *Mental health and wellbeing in the legal profession*. Policy Press. https://doi.org/10.46692/9781529210750

Jones, E., & Strevens, C. (2022). Legal education for wellbeing: Design, delivery and evaluation. *The Law Teacher*, *56*(1), 1–4. https://doi.org/10.1080/03069400.2022.2033494

Knuckey, S., Satterthwaite, M., & Brown, A. (2018). Trauma, depression, and burnout in the human rights field: Identifying barriers and pathways to resilient advocacy. *Columbia Human Rights Law Review*, *49*(3), 267–323. https://hrlr.law.columbia.edu/files/2018/07/49.3.4-Knuckey-final.pdf

Krill, P. R., Johnson, R., & Albert, L. (2016). The prevalence of substance use and other mental health concerns among American attorneys. *Journal of Addiction Medicine*, *10*(1), 46–52. https://doi.org/10.1097/ADM.0000000000000182

Levin, A. P., & Greisberg, S. (2003). Vicarious trauma in attorneys. *Pace Law Review*, *24*(1), 245–252. https://doi.org/10.58948/2331-3528.1189

McNamara, M. J. (2020). *Supervision in the legal profession*. Springer. https://doi.org/10.1007/978-981-15-4159-9

Nelson, C., & St. Cyr, K. (2015). What factors are associated with vicarious resilience. In G. Quitangon & M. R. Evces (Eds.), *Vicarious trauma and disaster mental health: Understanding risks and promoting resilience* (pp. 99–105). Routledge.

Norton, L., Johnson, J., & Woods, G. (2016). Burnout and compassion fatigue: What lawyers need to know. *UMKC Law Review*, *84*(4), 987–1002. https://animallawconference.org/wp-content/uploads/2019/10/Norton-et-al-Burnout-Compassion-Fatigue.pdf

Rose, M., & Maylea, C. (2023). The case for implementing legal clinical supervision within legal practice, and recommendations for best practice. *Griffith Law Review*, *32*(3), 259–285. https://doi.org/10.1080/10383441.2023.2260731

Rothwell, C., Kehoe, A., Farook, S. F., & Illing, J. (2021). Enablers and barriers to effective clinical supervision in the workplace: A rapid evidence review. *BMJ Open*, *11*(9), Article e052929. https://doi.org/10.1136/bmjopen-2021-052929

Seligman, M. E. P., Verkuil, P. R., & Kang, T. H. (2005). Why lawyers are unhappy. *Deakin Law Review*, *10*(1), 49–66.

Skead, N. K., & Rogers, S. L. (2015). Do law students stand apart from other university students in their quest for mental health: A comparative study on wellbeing and

associated behaviours in law and psychology students. *International Journal of Law and Psychiatry*, *42–43*, 81–90. https://doi.org/10.1016/j.ijlp.2015.08.011

Solicitors Regulation Authority. (2019). *Standards and regulations*. https://www.sra.org.uk/

Solicitors Regulation Authority. (2022). *Guidance on supervision*. https://www.sra.org.uk/

Weir, P., Jones, L., & Sheeran, N. (2020). Australian lawyers' experience of exposure to traumatic material: A qualitative study. *Psychiatry, Psychology and Law*, *27*(5), 720–735. https://doi.org/10.1080/13218719.2020.1776650

SUMMARY

Zelenska Liudmyla, Veitas Maksym. Pedagogical models of supervision in higher legal education of european and north american countries.

The article provides a systematic theoretical and methodological analysis, typologization, and comparative pedagogical evaluation of supervision models applied in higher legal education across European and North American countries (the USA, the UK, and Canada), outlining strategic vectors for their adaptation into the Ukrainian higher education area. Within the framework of scientific specialty A1 «Educational Sciences», supervision is conceptualized as an experiential, human-centered didactic system of mentorship and professional development that transcends basic administrative and line managerial monitoring.

The regulatory foundations of mandatory supervision in foreign jurisdictions are thoroughly examined (standards established by the American Bar Association, Solicitors Regulation Authority, and Council of Bars and Law Societies of Europe). Drawing upon the analysis of empirical data, the author demonstrates the critical prevalence of psycho-emotional distress, depressive disorders, anxiety, and burnout among legal practitioners, particularly novices and those handling traumatic cases within the legal aid system.

The core functions of the supervisor are substantiated: instructional-corrective, reflective-facilitative, ethical-deontological, and psycho-supportive (mitigating secondary traumatic stress, «compassion fatigue», and preserving mental well-being). The structural components of the four-dimensional model of clinical education are characterized: seminars, collective case rounds, individual supervision, and direct legal practice with real clients under the guidance of a licensed practitioner.

The strategic priorities for implementing foreign approaches in Ukraine are identified: functional decoupling of clinical mentorship from summative academic assessment; integrating stress-resilience and self-care modules into educational programs; institutionalizing regular protected time for personalized feedback; and establishing specialized psycho-pedagogical training programs for university clinical instructors modeled after the British pupil supervisors framework.

Key words: *higher legal education, clinical legal education, experience of European and North American countries, supervision models, supervisor functions, professional reflection, mental well-being, secondary traumatization, feedback.*